

A IX. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus rezümékötete
Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar, 2026.
ISBN 978-963-358-448-4

16. szimpózium

Kint és bent: A térségi változások kulturális vonatkozásai a közép-európai térben

Szervezés: Vančo Ildikó

Tudományterület: nyelvtudományi és interdiszciplináris

A KÖZÉP-EURÓPAI ESZME A NYELV, A NEMZET ÉS AZ ÁLLAM HATÁRAIN: CSEH–
MAGYAR PÁRHUZAMOK ÉS KÜLÖNBSEGEK

Tóth Andrej

Prague University of Economics and Business – Charles University, Prague – Univer-
sity of South Bohemia in České Budějovice

Az előadás a multikulturális és többnyelvű Közép-Európa eszméjét vizsgálja a cseh és a magyar értelmiségi gondolkodásban. Kiindulópontja, hogy Közép-Európa nem pusztán földrajzi térség, hanem történetileg kialakult politikai, kulturális, nyelvi és szociokulturális konstrukció, amelyet a nyelvi, nemzeti, kulturális és állami határok tartós egybe nem esése határozott meg. Központi kérdése, miért maradt fenn Közép-Európa a magyar nyelvi és kulturális térben a cseh közeghez képest erőteljesebben élő történelmi és mindennapi tapasztalatként. A vizsgálat szerint ennek egyik oka a két társadalom eltérő huszadik századi fejlődése: míg a cseh közegben a háború utáni etnikai homogenizáció és a gyakorlati kétnyelvűség visszaszorulása gyengítette a nemzeteken átívelő tér megtapasztalását, addig a magyar nyelv államhatárokon átnyúló jelenléte és a határon túli magyar közösségek fennmaradása továbbra is fenntartotta annak tudatát, hogy a nyelvi, kulturális, nemzeti és politikai terek nem fedik egymást. Palacký, Eötvös, Masaryk, Jászi, Bibó, Németh, Kundera és részben Havel gondolkodása történeti támpontként szolgál a változás értelmezéséhez. Az előadás végső soron hungarológiai reflexió arra, miként vált a magyar nyelv a közép-európai történelmi tapasztalat egyik hordozójává, s hogyan tartja fenn és teremti újra ezt a teret államhatárokon átnyúló kapcsolataival, kulturális emlékezete és többnyelvű érintkezési helyzetei révén.

DVORTSÁK VIKTOR A KELET-SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG MEGALAPÍTÓJÁNAK ÉS SZLOVJÁK NYELV ELINDÍTÓJÁNAK KARRIERJE ÉS SZEREPE A POLITIKÁBAN**Janek István**

Veritas Történetkutató Intézet és Levéltár

Dvortsák Viktor a magyar–szlovák közös történelem egyik kényes és vitatott személyisége. Dvortsák kísérlete a szlovják mozgalom elterjesztésére és a szlovják identitás megteremtésére, amely mint politikai mozgalom, mint később kiderült elbukott, de meg kell jegyeznünk, hogy vizsgálata sokat elmondhat a közép-európai nemzetépítés lehetőségeiről és dinamikájáról, és a nemzetté válás folyamatáról. 1918 novemberében a Felvidéken a keleti és nyugati részekben élő szlovákok etnikai különbözőségének eszméje politikai és államjogi dimenziót kapott. Ezt a nyelvi és kulturális különállást, valamint a magyar kultúrához való kapcsolódási viszonyt sok korabeli magyar politikus támogatta, így többek között Bethlen István és Teleki Pál is, ami nemcsak az 1918-as összeomlás alatti kísérletekben, hanem később, a különféle revíziós elképzelésekben is megnyilvánult. Dvortsák 1918. december 11-én, Kassán kikiáltotta a Tót Népköztársaságot, vagy más néven Kelet-Szlovák Köztársaságot. Dvortsák Magyarországra menekült az utolsó vonattal, ahol 1920-ban egy ciklusra parlamenti képviselő lett Nyíregyháza képviselőjeként. A következő években Dvortsák széleskörű nemzetközi propaganda tevékenységet fejtett ki egy Magyarországon belüli „szlovák autonóm állam” létrehozása érdekében, illetve, hogy életben tarthassa a szlovják mozgalmat. Dvortsák saját életutat választott, hiszen arra törekedett, hogy saját népet hozzon létre, és azt identitással is elássa. Dvortsák irodalmi munkássága, ezért megkerülhetetlen a szlovják kérdés és a magyar revízió nélkül.

„KI BESZÉLT MELYIK NYELVEN KIVEL ÉS MIKOR?” ZSIDÓ NYELVI TÁJAK BURGENLAND-BAN ÉS HOZZÁJÁRULÁSUK A MAGYARSÁGKÉPHEZ**Christian Pischlöger**

Joshua Fishman kérdéséből kiindulva („Who speaks what language to whom and when?”) a tanulmány azt vizsgálja, miként járultak hozzá a (német) Nyugat-Magyarországon, illetve a mai Burgenlandban élő zsidó közösségek nyelvi gyakorlatai a magyarságkép formálódásához és átalakulásához. (Auto)biográfiai tanúságok, szépirodalmi és publicisztikai anyagok, valamint jiddis folklórkiadványok alapján a tanulmány a megélt többnyelvűséget rekonstruálja: magyar (sztenderd, nyelvjárás?), német (a sztenderd és a nyelvjárás pólusai között ingázva), héber/arámi (szakrális) és jiddis (mindennapi nyelv ortodox kontextusokban).

A gyakori azonosságtevés – „Ausztriához való közelség = német nyelvi lojalitás” – túl rövidre zár: a sztenderdhez közeli és nyelvjárási német nyelvhasználat mellett a

források egyértelmű ellenpéldákat dokumentálnak a magyar irányú lojalításokra (például budapesti karrierrek, névmagyarosítások). Ugyanakkor markáns kontextus- és térbeli függések látszanak: a lojalítások a vallási berendezkedés (ortodoxia/neo-lógia) mentén és a burgenlandi részterületek között is változtak. A nyelvválasztás a hovatarozás, a távolságtartás és a státusz társadalmilag hatékony jelölőjeként működött – és olyan mechanizmusként, amelyen keresztül az önleírások és a külső észlelések átmeneti és válsághelyzetekben eltolódtak. Így válnak láthatóvá azok a források, amelyekben a kisebbségi nyelvi gyakorlatok nemcsak csoportthatárokat, hanem a magyarságkép történetileg változó kontúrait is alakítják.

POLITIKA ÉS NYELVI BESOROLÁS: A KÁRPÁTALJAI SZLÁV NYELVVÁLTOZATOK STÁTUSZA A HATALMI VÁLTOZÁSOK TÜKRÉBEN (1867–2025)

Csernicskó István

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem

Kárpátalja a 20. század során öt-hat különböző államalakulathoz tartozott (Osztrák–Magyar Monarchia, Csehszlovákia, Magyar Királyság, Szovjetunió, független Ukrajna). Ezek a politikai fordulatok nemcsak az államhatárokat tolták odébb, és nem csupán a közigazgatás nyelvét változtatták meg, hanem alapvetően befolyásolták azt is, hogy a régióban beszélt helyi szláv dialektusokat miként kategorizálták: önálló nyelvként, az orosz nyelv egyik nyelvjárásaként vagy az ukrán standard alá tartozó dialektusként. Az előadás azt vizsgálja, miként vált a nyelvészeti besorolás a mindenkori politikai legitimizáció eszközévé.

Politikai narratívák és nyelvi taxonómia: A kutatás rávilágít, hogy a helyi szláv lakosság (ruszinok/ukránok) beszédmódjának tudományos és hivatalos megítélése szoros korrelációt mutat az aktuális államhatalom geopolitikai érdekeivel:

1. A dualizmus kora (1867–1918): A magyar államvezetés a helyi szlávokat az „orosz-ruszin” (rutén) megnevezés alá sorolta. A politika célja a „magyarbarát” görögkatolikus szláv identitás fenntartása volt, elhatárolva őket mind a pánszláv törekvésektől, mind az ukránofil mozgalmaktól. Ebben a korszakban a helyi változatot gyakran önálló, a birodalmi oroszról és az ukrántól is különböző entitásként kezelték.
2. Csehszlovák korszak (1919–1938): A „Podkarpatská Rus” időszakában a nyelvészeti vita politikai harctérre vált. Három irányzat küzdött: a ruszinofil (önálló nyelv), az ukránofil (az ukrán nyelvjárása) és a nagyorosz (az orosz nyelvjárása) irányzat. A csehszlovák közigazgatás pragmatikus okokból (oszd meg és uralkodj) gyakran fenntartotta a terminológiai bizonytalanságot.
3. Revíziók időszak (1939–1944): Amikor a régió rövid időre visszakerült a Magyar Királysághoz, Budapest az önálló ruszin nyelv és identitás megteremtésében és

megszilárdításában volt érdekelt, s ehhez mindennemű politika, kulturális és pénzügyi támogatást megadott.

4. Szovjet korszak (1944/45–1991): A terület Szovjetunióhoz csatolásával a „Milyen nyelven beszélnek a helyi szlávok Kárpátalján?” kérdés „adminisztratív” úton dőlt el. A sztálini nemzetiségpolitika jegyében a ruszin identitást és nyelvet eltörölték; a helyi változatokat az ukrán nyelv nyelvjárásaiként deklarálták. Minden ettől eltérő vélemény (pl. az önálló ruszin nyelv elmélete) politikai megbízhatatlanságnak minősült.

5. Független Ukrajna (1991–): Az ukrán államnyelvépítés stratégiája továbbra is az egységes ukrán nemzetállami keretbe illeszti a helyi szláv változatokat. Bár a nemzetközi jog (pl. az Európai Nyelvi Charta) hatására a ruszin mint regionális vagy kisebbségi nyelv elismerése felmerült, az ukrán tudományos és politikai elit jelentős része továbbra is nyelvjárási szinten kezeli azt, tartva a szeparatizmustól. Ugyanakkor egy rövid időszakban (2012–2019 között) a Kijev (politikai okokból) önálló nyelvként ismerte el a ruszin nyelvet.

Következtetések:

A kárpátaljai szláv nyelvváltozatok besorolása tehát soha nem tisztán nyelvészeti, hanem (nyelv)politikai döntés volt. Azt, hogy egy adott időszakban mit tekintettek „standardnak” és mi számított „nyelvjárásnak”, az határozta meg, hogy az adott államhatalom melyik nemzeti központhoz (Budapest, Prága, Moszkva vagy Kijev) kívánta kötni a régió lakosságát. Az előadás rámutat, hogy a nyelvi hierarchia felállítása a politikai hűség és az állami integritás megteremtésének alapvető eszköze volt Kárpátalja modernkori történelmében.

ÁLLAMHATÁROK ÉS MENTÁLIS TEREK A SZLOVÁKIAI MAGYAR KÖZÉPISKOLÁSOK IDENTITÁSÁBAN

Oros Bugár Anna

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem

Az előadás a szlovákiai magyar középiskolások térbeli kötődéseit és hazafogalmát vizsgálja egy országos, 1104 fős kérdőíves kutatás eredményei alapján. A kutatás arra keresi a választ, hogy a kisebbségi helyzetben élő fiatalok identitásában miként rendeződnek egymáshoz az államhatárok által kijelölt politikai terek és a személyes, kulturális, illetve közösségi kötődések mentén kialakuló mentális terek. Az elemzés középpontjában a haza, a szülőföld, a régió, a Felvidék, Szlovákia és Magyarország fogalmainak jelentése és egymáshoz való viszonya áll. Az eredmények azt mutatják, hogy a diákok hazafogalma elsősorban nem az államhoz vagy az anyaországhoz kapcsolódik, hanem a közvetlen lakóhelyhez, a szülőföldhöz, a saját régióhoz, valamint a szlovákiai magyarok által lakott térségekhez. Magyarország fontos kulturális és történeti viszonyítási pontként jelenik meg, de a mindennapi otthonosság és a

közösségi hovatartozás szempontjából többnyire másodlagos szerepet kap. A vizsgálat rávilágít arra, hogy a száz évvel ezelőtti politikai-területi átrendeződés következményei a mai fiatalok identitásában nem egymást kizáró, hanem egymásra rétegződő térbeli kötődések formájában élnek tovább.

SZÁRMAZÁSNYELVŰ BESZÉLŐK ÉS NYELVI IDEOLÓGIÁK

Csire Márta

Universität Wien

A származásnyelvek kutatásának egy fontos szempontja, hogy hogyan befolyásolja a származásnyelv elsajátításának folyamatát a környezetnyelv, mely nyelvi szinteken (kiejtés, grammatika, lexikon) lehet innovációkat megfigyelni, amelyek a környezetnyelvre vezethetők vissza. A nyelvelsajátítás során lejátszódó folyamatokban fontos szerepe van a nyelven kívüli és nyelven belüli tényezők vizsgálatának, ehhez kapcsolódik az a kérdés, hogy mennyiben tér el a származásnyelvi beszélők által használt nyelvi variáns a monolingvális beszélők nyelvi formáitól. A származási országtól való térbeli távolság következtében specifikus nyelvi variánsok keletkezhetnek a származásnyelvűek beszédében, amelyekkel gyakran akkor konfrontálódnak, amikor származásnyelvük „anyanyelvi” beszélőivel kommunikálnak, akikből gyakran váltanak ki különböző reakciókat az általuk „furcsának” tartott nyelvi jelenségek. Ezek a reakciók nyelvi előítéleteket/ideológiákat hordoznak. Az előadás azt mutatja be, milyen nyelvi ideológiákkal szembesülhetnek a származásnyelvi beszélők egy ilyen beszéd-szituáció során.

A SZLOVÁKIAI MAGYAR NYELVVÁLTOZAT JELLEMZŐI

Vančo Ildikó

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem

A tanulmány a szlovákiai magyar nyelvváltozat legfontosabb sajátosságait mutatja be, különös tekintettel a magyar és a szlovák nyelv tartós érintkezéséből kialakult jelenségekre. A szlovákiai magyar nyelvhasználat saját történeti, társadalmi és kommunikációs feltételek között formálódott regionális változat, amelyet a kétnyelvűség, a kisebbségi helyzet, az államnyelv intézményi jelenléte és a helyi közösségek nyelvhasználati gyakorlatai együttesen alakítanak. A tanulmány áttekinti a kontaktushatásokat a szókincs, a jelentés, a frazeológia, a mondatszerkesztés és a pragmatikai nyelvhasználat szintjén, kitérve a kölcsönszavakra, a tükörfordításokra és a jelentéskölcsönzésre is. Figyelembe veszi a nyelvváltozat belső területi és társadalmi tagolódását, valamint az egyes sajátosságok nemzedéki és beszédhelyzetek szerinti változatosságát. Kiemelt figyelmet kap az a szemléletváltás, amelynek során egyre

tudatosabbá vált, hogy ezek a sajátosságok a szlovákiai magyar közösség saját nyelvvaltozatának részei. A nyelvvaltozat így nemcsak a mindennapi kommunikáció eszköze, hanem a közösségi önazonosság és a helyi kulturális tapasztalat hordozója is. Használata ma már nem kizárólag a beszélt nyelvben figyelhető meg, hanem az írott nyelvhasználatban, az irodalmi művekben és a médiában is egyre határozottabban jelen van.

A MAGYAR NYELV FONOLÓGIAI KÉPE A CSEHBN

Januška, Jiří

Charles University, Prague

Ugyanúgy mint egy etnikumnak lehet nyelvi képe egy idegen nyelvben (pl. a frazeológiaiájában), lehet egy nyelvnek fonológiai képe egy idegen nyelvben. A cseh nyelvi viccekben, irodalomban, színművészetben stb. előfordulnak bizonyos magyar vagy parodizált magyar elemek, amelyek nagy valószínűséggel elég koherens képet képeznek arról, hogy a csehn nyelvű beszélőközösség számára mik a magyar nyelv szembeötlő fonológiai tulajdonságai. Ezeknek az elemeknek az elemzése, a fonológiai tulajdonságok kimutatása, a magyar nyelv fonológiai képének az összeállítása lesznek az előadásnak a témája.

A SZLOVÁKIAI MAGYAR KISEBBSÉG POLITIKAI NYELVI REPREZENTÁCIÓJA A VÁLASZTÁSOK NYELVI TÁJKÉPÉN

Szűcs Natália

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem

A politikai diskurzusvizsgálat kiemelt jelentőségű, kisebbségi kontextusban e vizsgálódás relevanciája azonban tovább növekszik. Ebben az esetben a nyelvi reprezentáció nem pusztán kommunikációs gyakorlat, hanem a társadalmi integrációnak, a kollektív identitásnak és a politikai részvételnek egyik mediáló jele is. Mindezek vizsgálatára a nyelvi tájképkutatás módszertana különösen alkalmas megközelítést kínál, hiszen a köztereken megjelenő vizuális nyelvhasználat nemcsak az adott nyelvi közösség jelenlétét tükrözi vissza, hanem az azokat létrehozók (esetünkben politikai szereplők) közösséghez való viszonyulásáról is tanúskodik.

Jelen kutatás a 2024-es európai parlamenti választásokat megelőző kampányidőszak politikai nyelvi tájképét vizsgálja. Célja dokumentálni és mélyebben értelmezhetővé tenni a kampányanyagok nyelvhasználati dinamikáját – különös tekintettel a kisebbségi (magyar) nyelv megjelenítésére és láthatóságára.

Az empirikus kutatás komparatív módszeren alapul: három választott településen dokumentált politikai tartalmú propagációs anyagok összehasonlításával tárja fel az alkalmazott nyelvhasználati stratégiákat és azok regionális különbségeit, hasonlóságait.

A kapott elmezés alapján megállapítható, hogy bár a magyar nyelv a politikai törekvések nyomán megjelenik a nyelvi tájképen, a kisebbség beszűkült politikai képviseletét jól mutatja, hogy mindez kizárólag a magyar nemzetiségi alapon szerveződött párt politikai szerepvállalásának révén történt.

A SZLOVÁKIAI MAGYARSÁG NYELVÉNEK INTERNETES MEGJELENÍTÉSE

Presinszky Károly

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem

Az előadás a szlovákiai magyar nyelvhasználatot stilizáló internetes tartalmakat elemez, melyek helyi beszélőket jelenítenek meg. A lokális nyelvi jelenségek rendszeres megjelenítése az interneten lehetőséget teremt az adott közösség gyors és autentikus megismertetésére a világ bármely pontján, valamint a nyelvi jelenségekhez kapcsolódó attitűdök és sztereotípiák folyamatos megfigyelésére. A nyelvek és nyelvváltozatok felismerésével, szóbeli és írásbeli megjelenítésével, valamint értékelésével kapcsolatban az előadás megvizsgálja a nyelvhasználók és tartalomkészítők véleményének fontosságát a magyarságkép szempontjából.

AZ IGEKÖTŐK HATÁSA AZ IGE TRANZITIVITÁSÁRA

Pupp Réka

Bukaresti Egyetem (Universitatea din București)

Az igekötők és a tranzitivitás kapcsolata a magyar igei rendszer egyik meghatározó, ugyanakkor összetett kérdése, amely a morfológia, a szintaxis és a szemantika határterületén helyezkedik el. Az igekötők nem csupán az ige lexikai jelentését és aspektuális sajátosságait módosítják, hanem számos esetben a valenciaszerkezetre és az argumentumszervezésre is hatással vannak. Ennek következtében az igekötős szerkezetek vizsgálata szorosan összefügg azzal, hogy az adott ige tárgyias vagy tárgyatlan szerkezetben jelenik meg, illetve hogyan változik tranzitivitása.

A magyar mint idegen nyelv oktatásában az igekötők elsajátítása kiemelt nehézséget jelent, mivel használatuk egyszerre érinti a jelentést, az aspektust és a vonzat-szerkezetet. A román anyanyelvű diákok számára külön nehézséget jelent, hogy az anyanyelvükben nem található a magyar igekötőrendszerrel funkcionálisan megfeleltethető nyelvtani kategória, ezért az igekötős szerkezetek használata gyakran okoz gondot a nyelvhasználatban.

Az előadás példákon keresztül is igyekszik megmutatni az alapige és az igekötős változat közötti szemantikai és mondattani különbségeket, különös tekintettel azokra az esetekre, amikor az igekötő a tranzitivitás és az argumentumszerkezet módosulását is előidézi. A nyelvészeti elemzést a magyar mint idegen nyelv oktatásának szempontjai vezérik, hangsúlyozva azokat a jelenségeket, amelyek a román anyanyelvű hallgatók számára a legnagyobb tanulási nehézséget okozzák.

KULTURÁLIS KÓDOK ÉS NYELVI TRANSZFER SZLOVÁKIAI MAGYAR TANULÓK SZLOVÁK NYELVŰ FOGALMAZÁSAIBAN

Kozmács István

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem

Az előadás szlovákiai magyar tanulók szlovák nyelvi produktumait vizsgálja szociolingvisztikai és pragmatikai aspektusból. A kutatás empirikus bázisát egy 50 iskolai fogalmazáskorpusz adja, amely lehetőséget teremt annak elemzésére, hogy a kisebbségi kétnyelvű beszélők írásbeli megnyilatkozásaiban hogyan jelenik meg a szlovák kulturális környezet hatása, illetve a magyar anyanyelvi kultúra dominanciája. A vizsgálat a szociokulturális kompetenciát kutatja: az elemzés során arra keresem a választ, hogy a diákok mennyire magabiztosan alkalmazzák, egyáltalán alkalmazzák-e a szlovák nyelvspecifikus kulturális paneleket, idiomatikus kifejezéseket és reáliákat (ünnepek, hagyományok, társadalmi konvenciók). A fogalmazások elemzése rámutat, hogy a tanulók gyakran alkalmazzák ún. kulturális transzfer: a szövegek logikai felépítése és a használt kifejezések sok esetben a magyar kulturális sémákat követik, miközben a szlovák nyelvi formák (lexika, morfológia) szintjén a célnyelvi megfelelésre törekszenek.

Az eredmények azt sugallják, hogy a szlovákiai magyar diákok számára a szlovák nyelvhasználat egyfajta "köztes kulturális térben" valósul meg. A kutatás rávilágít a kontextusfüggő nyelvtanulás fontosságára és a kulturális közvetítő készség fejlesztésének szükségességére a nemzetiségi oktatásban.

KINEK, MIT ÉS HOGYAN – EGY TANKÖNYVSZERZŐ KULTÚRAKÖZVETÍTÉSSEL KAPCSOLATOS DILEMMÁI

Durst Péter

Szegedi Tudományegyetem

A kultúraközvetítés a nyelvkönyvek egyik alapvető feladata, ugyanakkor a magyar mint idegen nyelv tankönyveinek szerzői számára ma sem egyértelmű, milyen magyarságképet, milyen mélységben és milyen pedagógiai céllal érdemes közvetíteni.

A nemzetközi szakirodalom – elsősorban az angol mint idegen nyelv oktatásának kutatásai – számos elméleti keretet kínál a kulturális tartalmak értelmezésére és elemzésére, ezek azonban csak részben alkalmazhatók a magyar mint idegen nyelv sajátos oktatási környezetében.

Az előadás röviden áttekinti a kultúraközvetítés nemzetközi szakirodalmának néhány, a tankönyvfejlesztés szempontjából releváns megállapítását, majd tizenegy, magyar mint idegen nyelvet oktató tanárral készített félig strukturált interjú alapján vizsgálja, hogy a gyakorló oktatók milyen kulturális tartalmakat tartanak fontosnak, milyen szerepet tulajdonítanak a tankönyvnek a magyarságkép alakításában, illetve milyen feladatot szánnak a tanárnak a kulturális közvetítés folyamatában.

Az interjúk tanulságait a szerző saját tankönyvírói tapasztalataival összevetve az előadás olyan szempontrendszer felvázolására tesz kísérletet, amely hozzájárulhat a magyar mint idegen nyelv tankönyveinek tudatosabb kulturális koncepciójához. A cél nem egyetlen követendő modell megfogalmazása, hanem olyan tervezési szempontok azonosítása, amelyek a jövőbeni tankönyvfejlesztés során is hasznos kiindulópontként szolgálhatnak.